

Možné soukromoprávní následky (nepředvídatelných) změn okolností

doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.
Katedra obchodního práva PrF MU
josef.silhan@law.muni.cz

Relevance změny okolností v českém právu

Do jaké míry se změny okolností promítají do obsahu závazku?

např.: dramatický nárůst nákladů; zákaz dovozu z určité země

(nař. EU 2026/261; válečné události v zemi dodavatele; zmaření účelu použití...

- **Výchozí princip:** § 1764 + § 2006
 - § 1764: **Změní-li se** po uzavření smlouvy **okolnosti** do té míry, **že** se plnění podle smlouvy stane pro některou ze stran **obtížnější**, **nemění to nic** na její povinnosti splnit dluh.
 - § 2006/1: Plnění **není nemožné**, lze-li dluh splnit za **ztížených podmínek, s většími náklady, s pomocí jiné osoby nebo až po určené době.**
- **ale!**

Příklady z poslední doby

Př.: **zákaz dovozu** (z Ruska), **válka** (Ukrajina, Írán)

- to je přeci jasná **vyšší moc!**
- *EU to potvrzuje!*

Ale: jaký přesně nastává **následek** a **pro koho?**

O kom se bavíme?

- producent/**výrobce**? přímý **dovozce**?

a jsou opravdu splněny aplikační předpoklady?

- fyzická likvidace provozu, ohrožení života/zdraví? právní zákaz?

- (pouze) **distributor**?

- dotčen změnou **cen** a **termínů**, ale:
- za kolik? v jakém čase? s jakým úsilím?

Ize nakoupit od **jiného dodavatele?**

- **generické** vs. individuální plnění; „*genus non perit*“; ledaže – specifikovaná dodávka

- **další** dotčený subjekt

- dotčený jak a čím?

O čem se bavíme?

- rozlišovat spouštěč (aktivátor), následek, právní pojem (např. vyšší moc)
- jaký přesně tedy nastává **následek**?
- ze **zákona**? ze **smlouvy**? z **mezinárodní úpravy**? podle vzorové doložky ICC 2020?

Možné dopady na smluvní závazek

- **liberační** důvod?
 - pro **náhradu škody**
 - **dočasná překážka** plnění (§ 2913/2)
 - **nepředvídatelnost?**
 - v době **uzavření smlouvy**; pro konkrétní stranu, objektivizovaně
 - **připravoval/diskutoval** se už zákaz? jak dlouho? př: **2026/261**
 - min. tři kategorie: **1)** do 2/2022, **2)** 2022-6/2025, **3)** po 17.6.2025
 - **mimořádnost?**
 - stalo se to již předtím? stává se to v těchto situacích?
 - (rozumná) **nepřekonatelnost**
 - alternativní dodávky odjinud?
 - **osobní sféra** (poměry) škůdce?
 - včetně subdodavatelů!
 - **vnější** vs. **vnitřní** zdroj rizika
 - **neovlivnitelnost** (kdo je iniciátor změny?)
 - **pro smluvní pokutu?**
 - **vadné** plnění? **čistě objektivní** **moderace** (31 Cdo 2273/2022)
 - možnost **odsunout** termín plnění? nebo **vůbec neplnit?**
 - „dočasná překážka“ § 2913/2 – jen liberace, nikoliv **posun** času; nikoliv **zánik** – leda nemožnost?
 - speciální **změnové** mechanismy
 - např. **cena díla** (§ 2620/2) - zcela mimořádná nepředvídatelná okolnost

23 Cdo 125/2022 (R 33/2021):
„**mohl-li dlužník** určitou překážku **předvídat**, měl tuto skutečnost zohlednit při uzavírání smlouvy; **předvídatelné překážky** představují **jeho smluvní riziko**“

11. března 2022 - Versailleská deklarace: závazek hlav států ukončit závislost na ruských fosilních palivech
18. května 2022 - plán REPowerEU
2024 - 14. balíček sankcí, zákaz překládky ruského LNG
6. května 2025 - REPower Roadmap
17. června 2025 - návrh Komise
17. prosince 2025 - schválení v EP
26. ledna 2026 - přijetí Radou

Zproštění povinnosti plnit?

- **předsmluvní** jednání (§ 1729) – „*spravedlivý důvod*“
- sml. o **smlouvě budoucí** (§ 1788/2) – *zánik, pokud „nelze rozumně požadovat“*
- právo **dotčené** strany **odstoupit**?
 - obecně ne; §2002/2? (= právo **protistrany** odstoupit)
- právo **odepřít** plnění?
 - obecně ne; **protistrana** - § 1912 (**námitka nejistoty**; plnění druhé strany ohroženo)
 - protistrana: **námitka nesplnění smlouvy** - § 1911 (nejen plnění „zároveň“)
- [zánik **fixního** závazku (§ 1980)]
- **zrušení dlouhodobého** závazku soudem (§ 2000), po deseti letech trvání
- zánik pro **fyzickou** či **právní nemožnost plnění** (§ 2006) **23 Cdo 3482/2024**
- zánik pro **hospodářskou** (?) **nemožnost plnění**
- **změna** či **zrušení závazku** soudem podle § 1765-1766 (**hardship**)

Smluvní řešení ?

- **aktivátor?**
 - změna ceny o X %
 - překážka?
 - „**prevented**“ (znemožněno), nebo i jen „**hindered**“/„**delayed**“? (ztíženo/opožděno)
 - ICC 2020 - currency and trade restriction, **embargo, sanction**; *presumed force majeure* events?
ale: stále platí podmínka **nepředvídatelnosti!**
- **následek?**
 - automatická adaptace, **valorizace** (inflační, měnové doložky), **indexace** cen...
 - právo na **jednostrannou změnu** ? dynamické odkazy ?
 - lze sjednat, ale...
 - **posun termínů**
 - **liberace** (smluvní doložky vyšší moci)
 - pozor, na co vše dopadá – i smluvní pokuta? škoda i vady? ...
 - **ukončení** závazku (automaticky, nebo vznik práva?), lhůty
 - smluvní **dodatky**?
 - rozhodnutí **3. osoby**, ...

Hardship a nemožnost plnění

- **hardship** (§ 1765) = tak podstatná změna okolností, že způsobí **zvlášť hrubý nepoměr**
 - neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo
 - neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění
 - změnu **nebylo** možno rozumně **předpokládat** ani **ovlivnit**
 - KS v Českých Budějovicích č. j. 7 Co 70/2022-151 (předvídatelnost růstů nájemného)
 - skutečnost **nastala** nebo se **stala známou až po uzavření** smlouvy
 - důsledek:
 - (právo domáhat se **obnovení jednání** o smlouvě)
 - především ale právo na **rozhodnutí soudu** – změna či zrušení
-
- **nemožnost plnění** (§ 2006) = dluh je **nesplnitelný**
 - ≠ ztížené podmínky, větší náklady, pozdější doba, s pomocí jiné osoby

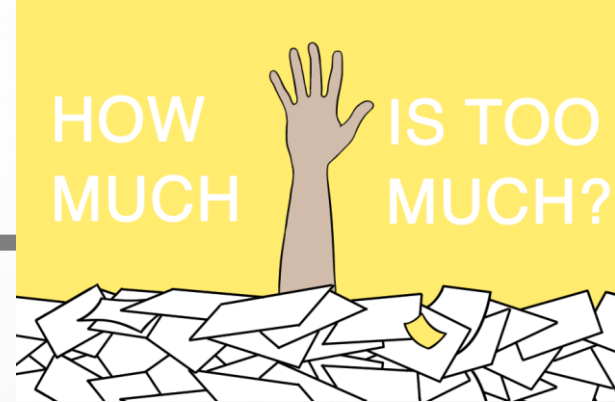
Hardship – vybrané otázky

- opravňuje k **odepření/odložení plnění**?
 - uplatnění práva určitě **ne** (výslovná formulace § 1765/1 2.v.), ale přímo ta změna?
 - **čl. 6.2.3 UNIDROIT** -> může plynout z mimořádných okolností?
 - řešení v českém právu? spíše **ne** ale **ex tunc účinky** rozhodnutí soudu
- je relevantní i změna v **osobních/hospodářských poměrech**?
 - *např. vážná nemoc, ztráta vlastních výrobních kapacit, kolaps subdodavatele*
 - kontrast s § 2913/2? (překážka z osobních poměrů **neliberuje!**)
 - analogie i pro § 1765?; vnější vs. vnitřní okolnosti
 - zde spíše speciální **ochranný účel**; uplatní se pouze § 6/2
- změny nastalá až v době **prodlení**?
 - např. kolaps trhu/válka nastaly **až po termínu plnění**
 - **zásadně ne** (§ 6/2), ale?
 - lze zohlednit **intenzitu nepoměru** a **důvod prodlení**?
 - **vnější náhoda**/vyšší moc (př.: státní zásah, válka), **vnitřní náhoda** (př.: mimořádné selhání stroje), vlastní zavinění – **běžná/hrubá nedbalost, úmysl**

ano, pokud změna nastala v
prodlení, za které nemůžeme

Hardship – **intenzita nepoměru**

50%, 100 % ?? ... ale jakých hodnot?

- **růst nákladů** (100% $\rightarrow \infty$) vs. **snížení hodnoty** (100% $\rightarrow 0$)
- **celkové** náklady vs. **dílčí** nákladová položka
- zohlednění úrovně **marží?**
 - ochrana smluvní ekvivalence
- relativní hodnoty, ale i **absolutní** výše plnění
- **individuální** posouzení, i **nemateriální** zájmy (zdraví, život...)
- okolnosti mimo závazek?
 - schopnost křížového **dofinancování z jiných příjmů**
 - sporně v tomto ohledu MS v Praze č. j. 39 Co 395/2021-203
 - **likvidační** důsledky? insolvenční riziko

Hardship – smluvní vyloučení

- **explicitní**
 - veškerá/některá/**konkrétní** rizika; určitý (omezený) rozsah změny
 - **paušální úplné** vyloučení? „...na sebe přebírá nebezpečí změny okolností“; „vyloučení § 1765“
 - nepřípustné? neurčité?
 - spíše otázka **výkladu – rozsah účinků**
 - na co se v závazku vztahuje (*cena, termíny...*); jaké okolnosti vylučuje (*příroda, trhy, stát...*)
 - ani paušální vyloučení **nemusí vyloučit vše**
 - př.: běžné fluktuace x zhroucení peněžního systému a hyperinflace
 - vždy aplikace § 556-558 (profesionální x neprofesionální; spekulativní x obvyklé...)
 - široké chápání: MS v Brně č. j. **48 C 130/2021-39**
- **implicitní**
 - **výchozí alokace rizik**
 - **odběratel**: použití věci, získání peněz; **dodavatel**: výroba/získání věci, znehodnocení peněz
 - i samotné ujednání o **pevné ceně** má význam; podobně **promítnutí do ceny** (přirážka, sleva)
 - **spekulativnost obchodu = převzetí rizika**
 - *volatilita trhu na burze; výkyvy počasí u zemědělské produkce*
 - význam **jiných smluvních mechanismů** (odstoupení)

Smluvní vyloučení hardshipu - z judikatury

- KS v Ostravě ze dne 21. 10. 2024, č. j. **15 Co 167/2024-192**:
- Smluvní ujednání:
 - Smluvní strany se dohodly, že **Dohoda vychází z rozsahu plánované hornické činnosti** v období do 31. 12. 2023 a **odráží záměry** [Anonymizováno] vycházející ze **současného stavu a znalostí** jak **hornického, tak ekonomického prostředí**.
 - Vzhledem k časovému rozsahu Dohody a možnému vlivu mnoha faktorů se obě smluvní strany dohodly, že **pokud** dojde k situaci, kdy plněním této Dohody může být **ovlivněna nebo ohrožena existence** jedné ze smluvních stran, bude na podnět jakékoliv smluvní strany **zahájeno jednání** o úpravě této Dohody ...
- Soud:
 - = odchylka od § 1765 odst. 1 o. z., strany **smluvně vyloučily pro jiné situace než** ohrožení samotné **existence** jedné ze smluvních stran.
 - **strany převzaly na sebe nebezpečí změny** okolností, a to **hornického i ekonomického charakteru, s výjimkou** případů, kdy bude ovlivněna nebo ohrožena **existence** jedné ze smluvních stran,
 - a to ať již charakteru **ekonomického**, která mohla vést k ukončení existence smluvní strany podnikatelského subjektu, např. insolvence ve formě konkurzu, či **právního** na straně obou smluvních stran vedoucí ke ztrátě jejich právní subjektivity.
 - ... pak **bez ohledu** na to, jak **závažná** tato změna je, **nemůže se** žalobce **dovolávat** § 1766 odst. 1 o. z., **netvrdí-li** a současně nedokládá, že ovlivněna či ohrožena jeho samotná **existence**.
- Navíc: **vydání Stanoviska**, od něhož žalobce odvozuje podstatnou změnu poměrů, bylo **vyvoláno samotným žalobcem** = není **neovlivnitelná** a **nepředvídatelná** změna

Hospodářská nemožnost plnění?

- -> pokud ne § 1765 – pomůže **nemožnost plnění** ?
- spíše **NE**, zejm. pokud **ex tunc** účinky rozhodnutí soudu **ale ?**
- **praktická** nemožnost plnění?
 - **ekonomická smysluplnost** transakce jako celku; ochrana efektivity a účelnosti práva
 - **nikoliv** zachování **smluvní ekvivalence** (poměr plnění a protiplnění), ale
 - **poměr nákladů** plnění k **užitku (prospěchu) druhé strany!**
 - **nikoliv** ochrana proti **nevýhodnosti**, ale proti **ekonomické nesmyslnosti a neefektivitě**
 - *např.: pád předmětu do moře; součástka, která se přestane vyrábět; banální odchylka v základech stavby*
 - oproti tomu: dramatický **růst cen ropy** (o stovky procent) -> i hodnota pro věřitele je ale vyšší!
 - stejně tak **nárůst cen stavebních materiálů**
 - porucha smluvní ekvivalence **praktická nemožnost** (hodnotíme **jiné nepoměry**)
 - **intenzita nepoměru ?** **tak drastická, že by požadavek na plnění byl nesmyslný a zneužívající**
 - plnění **ekonomicky nesmyslné** (nikoliv jen nevýhodné!)
 - **zánik ex lege**, ale: reálně **nutno se dovolat**
 - pokud dlužník splní - > *venire contra factum proprium*; § 6/2 a § 8; kondikce vyloučena (§ 2997/1 2.v.)

Prostor pro dotazy

doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.
Katedra obchodního práva PrF MU
josef.silhan@law.muni.cz